

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 йилдан нашр этилади
Йилда 6 марта чиқади

3-2021

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Муассис: Фарғона давлат университети.

«FarDU. ILMİY XABARLAR – НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК. ФерГУ» журналі бир йилда олти марта чоп этилади.

Журнал филология, кимё ҳамда тарих фанлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссиясининг докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Журналдан мақола кўчириб босилганда, манба кўрсатилиши шарт.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги томонидан 2020 йил 2 сентябрда 1109 рақами билан рўйхатга олинган.

Муқова дизайни ва оригинал макет ФарДУ таҳририят-нашриёт бўлимида тайёрланди.

Таҳрир ҳайъати

Бош муҳаррир
Масъул муҳаррир

ШЕРМУҲАММАДОВ Б.Ш.
ЎРИНОВ А.А.

ФАРМОҢОВ Ш. (Ўзбекистон)

БЕЗГУЛОВА О.С. (Россия)

РАШИДОВА С. (Ўзбекистон)

ВАЛИ САВАШ ЙЕЛЕК. (Туркия)

ЗАЙНОБИДДИНОВ С. (Ўзбекистон)

JEHAN SHANZADAN NAYYAR. (Япония)

LEEDONG WOOK. (ЖанубийКорея)

АЪЗАМОВ А. (Ўзбекистон)

КЛАУС ХАЙНСГЕН. (Германия)

БАХОДИРХОНОВ К. (Ўзбекистон)

ҒУЛОМОВ С.С. (Ўзбекистон)

БЕРДЫШЕВ А.С. (Қозоғистон)

КАРИМОВ Н.Ф. (Ўзбекистон)

ЧЕСТМИР ШТУКА. (Словакия)

ТОЖИБОЕВ К. (Ўзбекистон)

Таҳририят кенгаши

ҚОРАБОЕВ М. (Ўзбекистон)

ОТАЖОНОВ С. (Ўзбекистон)

ЎРИНОВ А.Қ. (Ўзбекистон)

РАСУЛОВ Р. (Ўзбекистон)

ОНАРҚУЛОВ К. (Ўзбекистон)

ГАЗИЕВ Қ. (Ўзбекистон)

ЮЛДАШЕВ Г. (Ўзбекистон)

ХОМИДОВ Ғ. (Ўзбекистон)

АСҚАРОВ И. (Ўзбекистон)

ИБРАГИМОВ А. (Ўзбекистон)

ИСАҒАЛИЕВ М. (Ўзбекистон)

ҚЎЗИЕВ Р. (Ўзбекистон)

ХИКМАТОВ Ф. (Ўзбекистон)

АХМАДАЛИЕВ Ю. (Ўзбекистон)

СОЛИЖОНОВ Й. (Ўзбекистон)

МАМАЖОНОВ А. (Ўзбекистон)

ИСОҚОВ Э. (Ўзбекистон)

ИСКАНДАРОВА Ш. (Ўзбекистон)

МЎМИНОВ С. (Ўзбекистон)

ЖЎРАЕВ Х. (Ўзбекистон)

КАСИМОВ А. (Ўзбекистон)

САБИРДИНОВ А. (Ўзбекистон)

ХОШИМОВА Н. (Ўзбекистон)

ҒОҒУРОВ А. (Ўзбекистон)

АДҲАМОВ М. (Ўзбекистон)

ХОНКЕЛДИЕВ Ш. (Ўзбекистон)

ЭГАМБЕРДИЕВА Т. (Ўзбекистон)

ИСОМИДДИНОВ М. (Ўзбекистон)

УСМОҢОВ Б. (Ўзбекистон)

АШИРОВ А. (Ўзбекистон)

МАМАТОВ М. (Ўзбекистон)

ХАКИМОВ Н. (Ўзбекистон)

БАРАТОВ М. (Ўзбекистон)

Муҳаррирлар: Ташматова Т.
Жўрабоева Г.

Мусаҳҳих: Шералиева Ж.

Таҳририят манзили:

150100, Фарғона шаҳри, Мураббийлар кўчаси, 19-уй.
Тел.: (0373) 244-44-57. Мобил тел.: (+99891) 670-74-60
Сайт: www.fdu.uz

Босишга рухсат этилди:

Қоғоз бичими: - 60×84 1/8

Босма табоғи:

Офсет босма: Офсет қоғози.

Адади: 50 нусха

Буюртма №

ФарДУ нусха кўпайтириш бўлимида чоп этилди.

Манзил: 150100, Фарғона ш., Мураббийлар кўчаси, 19-уй.

**Фарғона,
2021.**

Н.Матхошимов, Э.Исаков Фарғона вилояти меҳнатга лаёқатли ёшдаги аҳолининг бирламчи ногиронлиги сабаблари структураси.....	203
А.Шерматов, А.Юсупова Ўқувчиларнинг математика фанидан типик хатолари ва уларни бартараф этишнинг баъзи йўллари.....	210
О.Турсунмуратов, Н.Қутлимуратов, Д.Бекчанов, М.Мухамедиев Вермикулит асосида олинган ионитнинг физик-кимёвий хоссалари.....	213
Х.Лутфуллаева Тиббиёт талабалари инглиз тилини ўрганиш жараёнида мустақил таълим олиш кўникмалари бошланғич даражасининг экспериментал тадқиқоти.....	217
И.Асқаров, Д.Ҳожиматова Таркибида ферроцен сақловчи суюқ азотли ўғитлар олиш.....	222
А.Шарафиддинов Фарғона водийси қишлоқларида халқ ғалаёнлари (XIX аср охири)	226
А.Ғаниев Тадбиркорлик маданиятининг ўзига хос ментал хусусиятлари.....	230
Х.Мухаммедова Шарлотта Бронте ижодида рамзлар тасвири.....	233
Х.Хаитов Фолчи ёки ромчи – кулги асарлардаги ҳажвий қиёфалардан бири.....	236
Г.Умаржонова Тилларда соматик сўзлар иштирокидаги фразеологизмларнинг шаклланиши.....	239
Л.Ғалимуллина Инглиз ва ўзбек тилларида антропонимли фразеологик birlikларнинг қиёсий таҳлили.....	242
И.Аҳмаджонов Морфемик birlikларнинг вазифасига кўра таснифланиши.....	245
М.Саидакбарова Мангуликка дахлдор сўз.....	249
Д.Қаландарова Карл Райхл – ўзбек фольклори таржимони ва тадқиқотчиси.....	252
И.Жўраев Бурч ва масъулиятнинг бадий-фалсафий талқинлари.....	256
Ф.Анварова, Н.Тоирова Жамиятнинг турли табақалари нутқида ишлатиладиган жаргонлар	259

ШАРЛОТТА БРОНТЕ ИЖОДИДА РАМЗЛАР ТАСВИРИ

ИЗОБРАЖЕНИЕ СИМВОЛОВ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ШАРЛОТТЫ БРОНТЕ

DESCRIPTION OF SYMBOLS IN CHARLOTTE BRONTE'S NOVELS

Мухаммедова Хулкар Элибоевна¹

¹Мухаммедова Хулкар Элибоевна

– Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети,
фалсафа доктори PhD, доцент.

Аннотация

Мақолада XIX аср викториан даври инглиз адабиёти вакиласи бўлган Шарлотта Бронте ижоди таҳлилга тортилган. Шарлотта Бронте ижодидаги рамзлар тасвири унинг асарлари мисолида очиб беришга эътибор қаратилган.

Аннотация

В статье анализируется творчество Шарлотты Бронте, английской писательницы викторианской эпохи XIX века. Изображение символов в творчестве Шарлотты Бронте раскрыто на примере ее произведений.

Annotation

This article focuses on XIX century Victorian period English writer Charlotte Bronte's novels. The depiction of the symbols in the works of Charlotte Bronte was revealed on the examples of her works.

Таянч сўз ва иборалар: аёллар насри, биография, рамз, қуш, табиат, асар.

Ключевые слова и выражения: женская проза, биография, символ, птица, природа, произведение.

Keywords and expressions: women prose, biography, symbol, bird, nature, novel.

Жаҳон адабиётида баҳсталаб мавзулардан бўлган аёллар насри ҳақида бугунги кунгача талай тадқиқотлар олиб борилаётганлиги сир эмас. Мазкур тадқиқотларда долзарб мавзу сифатида қайд этилган аёллар насри аввало унинг тарихи, ривожланиш босқичларини туб илдизларигача очиб беришни тақозо этади. Мақоламизда мана шундай аёллар насри давомчиси бўлган Шарлотта Бронте ижодида рамзлар тасвирини таҳлилга тортамыз.

XIX асрнинг ўрталарида адабиётга кириб келган Шарлотта Бронте давр тақозосига кўра Кюрер Бэлл псевдоними билан танилди. Бронте феномени бўйича олиб борилган тадқиқотлар жуда катта ҳажмни ташкил қилади. Уларнинг барчасида адиба ижоди биографик метод асосида таҳлил қилинган.

Инглиззабон адабиётшунослар томонидан ўрганилган опа-сингил Бронтелар ҳаёти ва ижоди катта ҳажмга эга тадқиқотларни ташкил этади. XIX аср тадқиқотлари асосан опа-сингил Бронтелар биографияси аспектида ўрганилди. Уларнинг биографияси, хусусан, Ш.Бронте ҳаётини ўрганишда Э.Гаскеллнинг 1857 йилда ёзган “The Life of Charlotte Bronte” асари, шубҳасиз,

катта аҳамият касб этади. Мазкур китоб ҳозирги кунгача опа-сингил Бронтелар ҳаётини ўрганишдаги илк фундаментал ва фактларга бой тадқиқот ҳисобланади. “The Life of Charlotte Bronte, Шарлотта Бронтенинг ҳаёти”, деб номланган асар адиба вафот этганидан сўнг унинг отаси Патрик Бронте илтимосига биноан Э.Гаскелл томонидан яратилади [2,318]. Э.Гаскелл Ш.Бронтенинг яқин дугоналаридан бўлиб, улар тез-тез хат ёзишиб туришган. Мана шу сабаб айнан Э.Гаскелл адибанинг ҳаётини том маънода чуқур очиб бера олган. Э.Гаскелл асарида шахсий хатлар, кундалик, Бронтелар оиласининг дўстлари хотиралари каби ҳақиқий ҳужжатлардан жуда унумли фойдалана олган. Бу, асарнинг илмий қийматини кўрсата оладиган далилдир.

Асарда Э.Гаскелл Бронтелар оиласи ҳақида бутун тафсилотлари билан ҳикоя қилади. Оила тарихини ирландларга бориб тақалувчи катта боболаридан бошлайди. Э.Гаскелл Патрик Бронте фарзандларига табиат ато этган ноёб истеъдодни очиб беришга уринади. Муаллиф асосий эътиборни опа-сингил ва аканинг кўп вақтларини уйда ўтказганлигига қаратади. Э.Гаскелл опа-сингил Бронтелар истеъдоди айнан тақдир томонидан берилган ноёб

тухфа уларда жуда кучли ва ўзига хос равишда ривожланганлигини таъкидлайди.

Опа-сингил Бронтелар биографиясини ўрганган ва янги тадқиқотларга йўл очиб беришга хизмат қилувчи В.Райтнинг “The Brontes in Ireland: Or, Facts stranger than fiction – Бронтелар Ирландияда ёки фактлар, хайратли фантазия”

[5,148] номли монографиясидир. Ўз монографиясида муаллиф оила биографиясини Бронтелар оиласига алоқадор турли тарихий фактлар орқали ёритиб беришга ҳаракат қилади.

XX-XXI асрларда бундай тадқиқотлар салмоғи янада ортди. Жумладан, К. Шортер, В. Вульф, Е. Бенсон, Т.Вайс, Р.Вилсон ва кўплаб тадқиқотчилар кабилар тадқиқот олиб бордилар[3].

Монографиялар билан бирга тадқиқотчилар изланишларини акс эттирган тўпламлар ҳам яратилади. Ношир Я.Грегор томонидан нашр этилган “A Collection of Critical Essays – Танқидий мақолалар тўплами”, Ж.Онейл ноширлигида “Critics on Charlotte and Emily Bronte – Шарлотта ва Эмили Бронте ҳақида танқид” тўпламлари бунга яққол мисол бўла олади [4,270]. Турли йилларда яратилган катта ҳажмдаги тадқиқотлар мана шу шаклда опа-сингил Бронтелар ижоди ҳақида умумий тасаввурга эга бўлиш имконини беради.

XX-XXI аср инглиззабон тадқиқотчилари Бронтелар ижодини турли ёндашувлар асосида ўрганишга уринишди. XIX ва XX-XXI асрларда адабиётшунослар опа-сингил Бронтелар ижодини асосан биографик метод асосида таҳлилга тортишди.

Шарлотта Бронте ўз асарларида рамзлардан унумли фойдаланибгина қолмай, уларни қўллаб, маҳорат билан тасвирлай олган. “Жейн Эйр” асарида қушлар тасвиридан унумли тасвирлаш услуби Томас Бэвикнинг икки томли “Британия қушлари тарихи” асари билан узвий боғлиқдир. Адиба Британия қуш турларини ўзида мужассам этган юздан ортиқ орнитологияга оид адабиётдан фойдаланган. Ёзувчининг учта – “Жейн Эйр”, “Шаҳарча”, “Виллет” асарларида қуш рамзларини акс эттиради. Хусусан, “Жейн Эйр”да жаноб Рочестер “аслзода бургут” бўлса, Жейн “чумчуқ”қа қиёсланади, “Шаҳарча”, “Виллета” асарларида эса олтмиш бешта орнитологик аллюзия

учрайди. Дастлаб қушлар табиат тасвирларида намоён бўлса, қуш рамзлари эса асар таъсирчанлигини кучайтиришга хизмат қилади.

“Жейн Эйр” асарида қуш рамзи эркак ва аёл ўртасидаги муносабатни ифода этади. Бундай хусусият адибанинг қолган икки асарида деярли учрамайди. Адабиётшунос Тиллотсон адибанинг асарларида рамзларни қисман таҳлил қилади, аммо у қуш рамзларини эътибордан четда қолдирган. Орнитологик аллюзиялар Ж.В.Штедманнинг “Ш.Бронте ва Бэвикнинг “Британия қушлари”” асаридан бошланади. Аҳамиятга молик тарафи шунда эдики, юқорида таъкидланган “Британия қушлари” асари ёзувчининг сеvimли китобларидан бўлган. Фикримизнинг исботи эса бу “Жейн Эйр” асарининг илк саҳифасида айнан мана шу асар тилга олинади. Жейн қушлар мотивини асарнинг илк саҳифасида уларни таништиришдан бошлайди: “– Бэвикдан чексиз миннатдорман, мен жуда бахтлиман, ўз ҳаётимдан мамнунман” деб ҳикоя қилади. Жейннинг болалагида хурсанд қилган икки нарсанинг бири – бу чинни тарелкага жаннат қушлари тасвирини чизиш бўлса, иккинчиси мана шу чиннига безак беришда орттирган тажрибаси эди. Мана шу икки нарса Гэйтсхедда ўказган болалигида рўй берган илк хурсандчилик онлари эди.

Шарлотта Бронте асарларида қуш рамзлари қуйидагича кўринишда ифода этилади:

1. Қушлар табиат тасвирларида намоён бўлиши;

2. Қуш рамзлари инсон характерини ифодаловчи восита сифатида;

3. Қушлар бахт, муҳаббат ва ишончни ифода этувчи восита сифатида акс этади.

Жейннинг жияни бўлган Жон унга ҳам руҳан, ҳам жисмонан азоб берарди. Асарда бу қуйидагича ифода этилади: “ - ҳеч ким тўхтата олмасди уни у кабутарнинг бўйинини қайирди ва унинг болаларни ҳам ўлдирди”. [1,15] Жон Жейнни ҳақорат қилар ва бунга унинг синглиси Жоржиана ҳам қўшиларди. Иккаласининг олдида у нимжон ва кичкина эди. У Ловуд қизлар мактабига йўл олар экан, ўзига назар ташлаб: “attraction in the spectacle of a hungry robin - спектаклда ўзига жалб қилувчи оч ва нимжон тоғчумчуғи” деб ўзини ҳис қилади [1,30]. Торнфилдга гувернантка сифатида ишга таклиф қилинган

Жейнга жаноб Рочестер “ a curious sort of bird - ғалати қуш тури” [1,133] деб баҳо беради. Торнфилдга келиб қасрни айланар экан, Жейн учинчи қаватда жойлашган ётоқхона деворига илинган расмни куйидагича: “ old English hangings crusted with thick work, portraying effigies of strange flowers and stranger birds - эски инглиз услубида ишланган усти юпқа расмда ғалати гуллар ва қушларнинг тасвири” [1,102] тасвирлайди.

Асарда жаноб Рочестер уюштирган зиёфатда ҳам қуш рамзлари Жейн томонидан кенг талқин этилади. Жейн зиёфатга ташриф буюрган хонимларни кузатар экан: “ fluttering and waving plumes seems flock of white plummy birds- ҳилпираб турган рўмол ва жиға таққан хонимлар оқ укпарли қушлар тўдасини эслатарди”[1,163]. Жейн учун улар эркаклар олдида кўзга ташланмайдиган ҳамроҳлар эди. Бу ҳатто Ловуд қизлар мактабидаги жаноб Броклхерст атрофидаги туяқуш укпар ва жиғаларини тақувчи хонимларида ҳам учрайди. Грек антологиясига кўра, туяқуш ер юзидаги энг

фаросатсиз жонзот сифатида ифода этилади.

Жаноб Рочестер таклифига кўра зиёфатга келган аёллар Жейн назарида бу хонимлар типично эгоист, кеккайган ва бўш тафаккур шахс типично намоён этади. Аёллар орасида Бланше Ингрэм ҳақиқий аристократ намунаси эди. Мафтункор Бланше чиройли сочлари ва кўриниши билан меҳмонлар орасидаги қора қузғунни эслатарди. Жейн айнан Бланшени “қора қузғун - raven-black” [1,151] деб атайди. Жаноб Рочестернинг қариндоши бўлган жаноб Мэйсонни эса кўриниши ва муомаласига қараб “кучли лочин – fierce falcon” [1,181] сифатида тасвирлайди.

Асарда қуш рамзлари адиба томонидан маҳорат билан тасвирланади. Ҳар бир деталь ёки қаҳрамон сифатида қараб уларни қуш рамзлари орқали очиб беришга ҳаракат қилади. Бу эса адибанинг орнитологияга бўлган қизиқиши жуда кучли бўлганлигини исбот қилади. Шарлотта Бронтенинг ҳар бир қушни диққат-эътибор билан ўрганганлигини кўрсатади.

Адабиётлар:

1. Bronte Ch. Jane Eyre. Boston: Houghton Mufflin Company, 1959.
2. Gaskell E. C. The Life of Charlotte Bronte. London, 1857.
3. Shorter C. The Brontes and their circle. London, 1917, Woolf V. Jane Eyre and Wuthering heights. The Common Reader. London, 1925. P.196 – 204, Benson E. F. Charlotte Bronte. New York, 1932, Wise T. J. and Symington J. A. The Brontes: their lives, friendship and correspondence. London, 1932, Wilson R. All Alone: The Life and Private History of Emily Jane Bronte. Kessinger Publishing, LLC, 2003.
4. The Brontes: A Collection of Critical Essays: Critics on Charlotte and Emily. ed. by I. Gregor. – New York, 1970.
5. Wright W. The Brontes in Ireland; or, Facts stranger than fiction. London, 1894.

(Тақризчи: А.Қасимов – филология фанлари доктори).